

Mark Tvejn
PUSTOLOVINE
HAKLBERIJA
FINA

Roman

Preveo

MILAN MILETIĆ

Napomena

Oni koji pokušaju da u ovoj pripovesti pronađu motiv biće sudski gonjeni; oni koji pokušaju da u njoj pronađu pouku biće proterani; oni koji u njoj pokušaju da pronađu zaplet biće ubijeni.

Po naređenju autora
Za guvernera,
zapovednik artiljerije

Objašnjenje

U ovoj knjizi korišćen je veliki broj dijalekata, naime: dijalekat crnaca s Misurija; najrazvijeniji oblik dijalekta na divljem jugozapadu; svakodnevni dijalekat „okrug Pajk“ i četiri prilagođene podvrste ovog poslednjeg. Nijanse nisu izvedene nasumice, to jest nagađanjem; nego brižljivo i uz pronicljiva uputstva, i oslanjanjem na lično poznavanje ovih nekoliko govornih oblika.

Ovo objašnjenje iznosim zbog toga što bi bez njega mnogi čitaoci pomislili da svi ovi likovi pokušavaju da govore na isti način i to bezuspešno.

Autor

Događa se u dolini Misisipija,
pre četrdeset ili pedeset godina

Poglavlje I
OTKRIVAM MOJSIJA I TRSKE

Za mene ne možete znati ako niste pročitali knjigu pod naslovom *Pustolovine Toma Sojera*; ali nije važno. Tu knjigu sastavio je g. Mark Tvejn, i on je ispričao istinu, uglavnom. Poneku stvar je preuveličao, ali uglavnom, rekao je istinu. Nije važno. Još nisam sreo nekog da makar tu i tamo nije slagao, osim tetke Poli, ili udovice, ili možda Meri. O tetka Poli – Tomova tetka Poli, ona je ta – o Meri i o udovici Daglas, o njima je sve rečeno u toj knjizi, koja je uglavnom istinita, s izvesnim preuveličavanjima, kao što sam maločas rekao.

Pa, ta knjiga završava se ovako: Tom i ja pronašli smo novac koji su razbojnici sakrili u pećini, i to nas je učinilo bogatim. Dopalo nam je svakom po šest hiljada dolara – sve u zlatu. Bila je to grdna gomila novca na broju. Pa, sudija Tačer ga je uzeo i stavio pod interes, a to nam je svakog bogovetnog dana u godini donosilo po dolar – više nego što bi čovek mogao da vam kaže šta s njim da činite. Udovica Daglas, e ona me je posinila i uzela na sebe da me sivilizuje; ali bilo je teško sve vreme živeti u kući, kad se zna kako je udovica u svemu bila strahovito uredna i pristojna; i onda, kad više nisam mogao da izdržim, samo sam klišnuo. Ponovo sam navukao svoje stare dronjke i svoj šešir od šećerne trske, i opet sam bio slobodan i srećan. Međutim, spopadao me je Tom Sojer i govorio kako osniva razbojničku družinu i kako mogu da se pridružim ako se vratim udovici i upristojim. I tako sam se vratio.

Udovica se isplakala nadamnom, prozvala me sirotim izgubljenim jagnjetom, i, razume se, nadenula mi još sijaset drugih imena, ne misleći time ništa rđavo. Ponovo me je obukla u prokletu novu odeću, i onda sam se samo preznojavao i prezno-

javao, i osećao kao sapet. Pa, onda je sve počelo ispočetka. Kad udovica pozvoni za večeru, morate da ste tamo na vreme. Kad sednete za sto ne možete odmah da navalite na jelo, nego morate da čekate da udovica sagne glavu i da malo mrmlja nad jelom, premda jelima zaista nije moglo ništa da se zameri – to jest ništa osim što je sve kuvano zasebno. Drugačije je kad se sve zajedno kuva u kotliću; sastojci se onda izmešaju, sve kao da je natopljeno čorbom i sve ispadne bolje.

Posle večere, izvukla bi svoju knjigu i počela da me podučava o Mojsiju i trskama, i sav bih se preznio očekujući da saznam šta je dalje bilo s njim; ali za tili čas ona bi prekratila stvar izjavivši da je Mojsije umro odavno; i otad više nisam mario za njega, jer me mrtvi ne zanimaju.

Ubrzo sam pozeleo da pušim i onda sam pitao udovicu da mi dopusti. Ali ona nije htela da čuje. Kazala je da je to opasna i ružna navika i da moram da pokušam da to više ne radim. Eto kako je s nekim ljudima. Petljaju se u stvari o kojima pojma nemaju. Tu mi je dodijavala o Mojsiju, koji joj nije bio ni rod i, koji, vidite, budući da je umro, nikom nije bio od koristi, a ipak je nalazila snage da me prekoreva za ono što je imalo i neke dobre strane. A ona je, vidite, šmrkala; razume se, to je bilo u redu, jer je to radila ona.

Njena sestra, gospođica Votson, prilično mršava usedelica s naočarima, samo što je pristigla da živi s njom, a već me je salekala s neakvim bukvarom. Gnjavila me je skoro ceo sat, a onda je udovica popustila. Duže od toga ne bih izdržao. Potom, skoro ceo sat, vladala je tišina, a ja sam se vrpeljio. Gospođica Votson umela je da kaže: „Ne stavlaj noge tamo gore, Haklberi“; i „Što si se tako zgurio, Haklberi – ispravi se“; a odmah potom, dodala bi: „Ne zevaj tako i ne proteži se, Haklberi – zašto ne pokušaš da se ponašaš kako valja?“ Onda mi je pričala sve o podzemnom svetu, a ja sam rekao kamo sreće da sam tamo. Onda se razbesnela, premda nisam mislio ništa rđavo. Sve što sam želeo bilo je da pođem nekud; sve što sam želeo bila je promena, nesam bio probirljiv. Kazala je da je greh to što sam rekao; ona to ne bi rekla ni za živu glavu; i dodala je da namera-

va da živi tako da ode u nebo. Pa, nisam video nikakvu prednost u tome da odem tamo gde je ona naumila, stoga sam odlučio da se oko toga i ne trudim. Međutim, nikad to nisam rekao, jer bi to samo stvorilo nevolje i ne bi izašlo na dobro.

Sad kad je već počela, terala je dalje i pričala mi sve o nebu. Kazala je da sve što čovek tamo ima da radi jeste da po ceo dan švrlja okolo s harfom i da peva, za vek i vjekov. Stoga o tome nisam mnogo razmišljao. Ali nikad to nisam rekao. Upitao sam je računa li da će i Tom Sojer onamo, a ona je rekla da neće, kako stvari stoje. Bio sam srećan zbog toga, jer što sam želeo da nas dvojica budemo zajedno.

Gospodica Votson mi je probijala glavu i to je postajalo zamorno i dosadno. Njih dve, ubrzo su uterale crnje unutra i očitala molitvu, i onda su svi otišli na spavanje. Ja sam se popeo u svoju sobu s komadićem sveće i stavio je na sto. Onda sam seo na stolicu pored prozora i pokušao da razmišljam o nečem vedrom, ali neje ispalo nikako. Osetio sam se tako usamljenim da sam najviše od svega želeo da umrem. Zvezde su blistale, a lišće u šumi šuštalalo sve žalosnije; i začuo sam kako u daljini sova huče za nekim ko je umro, a nekakva kukumavka i nekakav pas zavijali su za nekim na smrti; i vetar kao da je pokušavao da mi došapne nešto, ali ja nisam uspevao da razaberem šta bi to bilo i od toga me je prolazila jeza. A onda, daleko u šumi, začuo sam onaj zvuk kojim duh hoće da saopšti nešto što mu je na umu, ali ne uspeva da se jasno izrazi, i onda ne može da se smiri u grobu, pa svake noći mora tuda da prolazi i jeca. Tako sam se snuždio i poplašio da sam zaista pozeleo da imam nekog kraj sebe. I odmah je jedan pauk počeo da mi mili preko ramena, i onda sam ga otresao pa je pao na sveću; i pre nego što sam stigao i da se okrenem sav je već bio spržen. Nije ni trebalo da mi neko kaže kako je to vrlo rđav znak koji će mi doneti nesreću, tako da sam se prepao i otresao odeću sa sebe. Ustao sam i okrenuo se tri put oko sebe i svaki put sam se prekrstio; a onda sam koncem uvezao jedan pramen kose kako bih oterao veštice. Ali nisam imao mira. To ima smisla ako izgubite potkovicu koju ste našli, umesto da je prikucate iznad vrata, ali

nikad nisam čuo da se priča kako je to način da se odagna nesreću kad se potrefi da ubijete pauka.

Ponovo sam seo, sav uzdrhtao, i onda sam izvadio lulu da povučem dim; jer u kući je u tom času vladala mrtva tišina, i udovica ne bi mogla da sazna. Pa, pošto je prošlo dosta vremena, začuo sam kako, daleko u gradu, sat izbija – bum – bum – bum – dvanaest udaraca; i opet je svuda zavládala tišina – veća nego ikad. A onda samo začuo kako je grančica pucnula dole u mraku, između stabala – nešto se micalo. Pritajio sam se i oslušnuo. Uspeo sam da razaberem jedno „mjau! mjau!“ tačno dole, ispod. Dobro je! Kažem se ja, „mjau! mjau!“, što sam tiše mogao, a onda sam ugasio svetlo, izvukao se kroz prozor i spustio se na šupu. Zatim sam skliznuo na zemlju i otpuzao u žbunje i, zaista, tu me je čekao Tom Sojer.

Poglavlje II
MRAČNA ZAKLETVA NAŠE DRUŽINE

Pošli smo na prstima stazom između drveća u dnu udovičinog vrta, saginjući se da nas granje ne bi grebalo po licu. Kad smo prolazili pored kuhinje, ja sam se spotakao o neku žilu i onda je šušnulo. Polegali smo i pritajili se. Ogroman crnja gospođice Votson, po imenu Džim, namestio se na vratima kuhinje; mogli smo da ga vidimo kao na danu, jer je iza njega bilo svetla. Ustao je i proturio vrat, osluškujući otprilike minut. Onda se kaže:

„Koj tamo?“

Osluškivao je još malo; potom je sišao na prstima i zaustavio se tačno između nas dvojce; gotovo da smo mogli da ga dotaknemo. Da, verovatno su prošli minuti i minuti u mrtvoj tišini, premda smo svi tamo bili tako blizu jedni drugima. Mene je nešto zasvrbelo na gležnju, al' ja se nesam počesao; onda me je zasvrbelo uvo; pa leđa, tačno između ramena. Činilo mi se da ću umreti ako se ne počesem. Da, otada sam to puno puta primetio. Kad se zateknete među otmenim svetom, ili na sahrani, ili pokušavate da zaspate kad vam se ne spava – kad god se zateknete na nekom mestu gde vam nije zgodno da se počesete, e onda vas zasvrbi na hiljadu mesta. U taj čas Džim se kaže:

„Ajd, kojsi? Gde sti? Proklet da sam ako nesam neš čuo. E pa, znam šta ima dradim: ima dsednem ovde i osluškujem sve dok opet ne čujem.“

I tako je on seo dole, između mene i Toma. Onda je oslonio leđa o drvo, i ispružio noge tako da je jednom gotovo dotakao moju. A mene je počeo da svrbi nos. I svrbeo me je tako da su mi suze pošle na oči. Ali nesam se počesao. Onda je počelo da me svrbi iznutra. A potom odole. Nisam znao kako da

sedim mirno. Ta nevolja nastavila se idućih šest-sedam minuta; ali meni se činilo da traje mnogo duže. Sad me je svrbelo na jedananest različitih mesta. Mislio sam da neću moći da izdržim ni trenutak duže, ali čvrsto sam stisnuo zube i upeo se iz sve snage. I baš u tom trenutku, Džim je počeo teško da uzdiše; a sledećeg je zahrkao – i odmah mi je laknulo.

Tom mi je dao znak – kao da je jedva čujno pucnuo ustima – i onda smo odatle otpuzali na rukama i kolenima. Kad smo se udaljili deset stopa, Tom mi je šapnuo kako bi hteo da veže Džima za drvo, onako šale radi. Ali ja sam rekao ne; mogao bi da se probudi i da napravi metež, a onda bi se otkrilo da nisam u kući. Onda mi je Tom rekao da nema dovoljno sveća i da će se uvući u kuhinju i uzeti još. Nisam želeo ni da pokuša. Rekao sam da Džim može da se probudi i da nas primeti. Ali Tom je hteo da rizikuje; i tako smo se uvukli unutra i uzeli tri sveće, a Tom je ostavio pet centi na stolu da podmiri račun. Onda smo izašli, a ja sam hteo da se izgubimo odatle; ali Tomu ništa ne bi tako godilo kao to da na rukama i kolenima otpuže do Džima i zabavi se na njegov račun. Ja sam čekao i činilo mi se da je po-trajalo, sve je bilo tiho i pusto.

Čim se Tom vratio, požurili smo stazom oko ograde vrta i malo-pomalo uspentrali se do strmog vrha brežuljka s druge strane kuće. Tom je onda rekao da je Džimu skinuo šešir s glave i okačio ga na granu tačno iznad njega, i rekao da se ovaj malo meškoljio, ali da se nije probudio. Džim je kasnije pričao kako su ga veštice začarale, uspavale i jahale na njemu po celoj državi, a onda ga opet ostavile ispod drveta, a šešir mu okačile o granu kako bi se videlo ko je to uradio. Sledeći put kad je o tome pričao, Džim je tvrdio da su veštice jahale na njemu čak do Nju Orleansa; a posle toga, svaki put kad je pričao o tome, preterivao je sve više i više, sve dok na kraju nije ispričao kako su ga jahale po celom svetu i da je od umora gotovo izdahnuo, i da su mu leđa bila sva u plikovima od sedla. Džim je bio neobično ponosan na to i tako se držao svoje priče da druge crnje jedva da je i primećivao. Crnje su dolazile sa svih strana da čuju Džimovu priču, i on je postao najtraženiji od svih crnja u tom

TVEJNOVA REKA

Vreme kad je Tvejn radio na romanu *Pustolovine Haklberija Fina*, bilo je veoma složeno u istoriji američkog Juga. Odmah posle pobeđe Severa u građanskom ratu, pošto je robovlasnički sistem bio ukinut, nekadašnji robovlasnici pokušavali su da ga iznova uvedu u državama Juga i, okupljajući se u terorističke organizacije, nastojali da ponovo zavladaју. U to vreme stvoren je i danas ozloglašeni Kju-Kluks-Klan, čijem je teroru pobeđnička buržoazija Severa, nemilosrdno pljačkajući pobeđene države, gledala kroz prste. Narodna borba – i belih i crnih – za iskorenjivanje robovlasničkog sistema, uspostavljanje vladavine ustava, doživela je strašan udarac kad je, krajem sedamdesetih godina 19. veka, buržoazija Severa postigla dogovor s plantažerima i kad je na Jugu pobeđila reakcija.

Američki pisci tog vremena borili su se s reakcijom Juga na različite načine. Mnogi su pisali o savremenim događajima, o pretnjama i teroru nad Crncima, o jezivoj organizaciji Kju-Kluks-Klan. Međutim Mark Tvejn se, uostalom kao i neki drugi, borio drugačijim sredstvima: on je pripovedao o bliskoj prošlosti.

U američkoj književnosti tog vremena bila je veoma prisutna tema starog Juga – robovlasničkog juga pre građanskog rata. Autori koji su stali u odbranu terora nad oslobođenim Crncima, u svojim delima opisivali su srećni, spokojni, patrijarhalno-robovlasnički Jug, dočaravajući likove dobrih plantažera, koji su očinski voleli svoje sluge, i posvećenih, samopožrtvovanih robova. Takvi autori išli su dotle da su robove prikazivali kao presrećene svojim sužanjstvom, a plantažere njihovim najboljim zaštitnicima. Ako je i bilo slučajeva bekstva, a mora da ih je bilo, nema sumnje da su robove s pravog puta odvrćali „abolicionisti“, prokleti soј koji se borio protiv robovlasničkog sistema.

Ali u *Pustolovinama Haklberija Fina*, pred čitaocem se pojavljuje potpuno drugačija slika starog Juga. I ta slika ne samo da je drugačija, bliža istini, nego istovremeno ismeva vladajuću, robovlasničku elitu, jedinim sredstvom koji pisac ima na raspolaganju: istinom koja obezoružava. Dok su reakcionarni pisci pokušavali da dokažu kako je crni rob „divljak“, Mark Tvejn dokazuje obrnuto, da čak ni vekovi ugnjetavanja nisu mogli da u crnačkom narodu ubiju dušu: bez obzira na sva poniženja, bekstvo je izraz najvećeg dostojanstva koje čovek pokazuje prema sebi.

Pustolovine Haklberija Fina pojavile su se decembra 1884. godine u Velikoj Britaniji, a februara 1885. u Sjedinjenim Američkim Državama. Tvejn je nacrt romana sastavio između 1876. i 1883. godine, prvobitno kao nastavak romana *Pustolovine Toma Sojera* (1876), koji je trebalo da prati odrastanje glavnog junaka Haka. I prvobitno zamišljeni naslov trebalo je da bude *Autobiografija Haklberija Fina*, ali je autor posle prilično kolebanja i izmena odlučio da ostane veran prethodnom ostvarenju. Poznata je ocena Ernesta Hemingveja o književnoj vrednosti Tvejnovog dela: „Sva moderna američka književnost potiče od jedne knjige Marka Tvejna, koja se zove *Haklberi Fin*. Američka književnost potiče odatle. Nije bilo ničeg pre nje. Nije bilo ničeg tako dobrog posle nje.“ Ali T. S. Eliot, engleski nobelovac, upućuje nas na ono skriveno, na ono što je uvek i privlačnije: „Hak je onaj koji knjizi daje na stilu. Reka knjizi daje oblik. Ali što se reke tiče, knjiga je možda samo delić pustolovina sa srećnim krajem. Reka, veoma velika i moćna reka jedina je prirodna sila koja može da u potpunosti odluči pravac čovekovog puta... Tako reka čini da knjiga bude velika knjiga... Mark Tvejn je s obala reke, a reka je njegov bog.“

Blatnjavi Misisipi predstavlja simbol slobode, reka odvodi Džima iz ropstva, Haklberija daleko od „sivilizovanog“ Sent Pitersburga. Ali pre toga, reka predstavlja slobodu, samu po sebi. Na ogromnoj reci, Džim i Hak su slobodni, ali kako se priča odmota, reka postaje i nešto drugo: na svom toku, ona kao da ih odvodi iz jedne u drugu nepriliku. Kao u ogledalu, Džim i Hak, suprotno uputstvu s početka knjige da će „oni koji pokušaju da u ovoj priповести pronađu motiv biti sudski gonjeni; oni koji pokušaju da u njoj pronađu pouku biti proterani; oni koji u njoj pokušaju

da pronađu zaplet biti ubijeni“, pokušavaju da pronađu motiv i pouku, dok zaplet pronalazi njih.

Reka je u *Pustolovinama Haklberija Fina* višeznačan simbol i važna tema, kroz gotovo ceo roman, premda u dovoljnoj meri u pozadini. Ona je i simbol Hakovog života. Stalno u pokretu, ona kao i Hakov život, ide ka nečem većem i boljem, to jest prema okeanu, koji bi, kao praktično neograničen, mogao da bude jedini istinski simbol slobode.

Nema sumnje da su Džim i Hak najsrećniji i najspokojniji dok se splavom spuštaju niz reku. Ali gotovo odmah uviđamo da reka ima sopstvenu ličnost i karakter. Na početku ona i jednom i drugom pruža oslobođenje od svega u društvu i uliva im oseć spokojstva, a kasnije u izvesnom smislu donosi i otrežnjenje od uobrazilje da život ne zahteva odgovornost.

Najveća simbolika reke nalazi se u poglavlju 18, kad se Džim i Hak vraćaju na svoj splav, pošto su se prethodno upetljali u zavadu između porodica Grendžerfordovih i Šeperdsonovih i kad Hak kaže: „Nisam se smirio sve dok splav nije odmakao dve milje niže i izbio na sredinu Misisipija. Potom smo okačili naš signalni fenjer i računali da smo ponovo slobodni...“ U tom smislu, reka predstavlja mnogo mirnije okruženje nego ljudsko društvo. Tako i autor saopštava da reka i njeno „društvo“, na različite načine, predstavljaju spokojstvo, a čovek i njegovo društvo „rat“ koji ne prestaje, i dok njegove reči povremeno plove poput reke, one ple- ne čitaocu pažnju toliko da i sam oseća koliko je reka mirno mesto. U izvesnom smislu, *Pustolovine Haklberija Fina* mogle bi da se posmatraju i kao sukob „civilizovanog“ sveta i sveta prirode. Hak svojim nesputanim duhom, necivilizovanim ponašanjem predstavlja prirodan život, a sama reka rezervat tog prirodnog života. Tako možda stižemo do uvida da reka ne samo da je veoma upečatljiv simbol slobode za Haka i Džima, nego i večne čovekove borbe za sopstvene ideale.

Milan Miletić

SADRŽAJ

I. Otkrivam Mojsija i trske	13
II. Mračna zakletva naše družine	17
III. Zaseda za Aravljane	24
IV. Prorочиšte klupka	29
V. Čale otpočinje nov život	33
VI. Čale se rve s anđelom smrti	38
VII. Podvaljujem čaletu i odlazim	45
VIII. Poštdeo sam Džima gospođice Votson	52
IX. Kuća smrti pluta pored nas	64
X. Šta je ispalo od igranja zmijskom košuljicom	68
XI. Za petama su nam!	72
XII. „Bolje da se ne bacamo kamenom“	80
XIII. Čestita pljačka „Valtera Skota“	88
XIV. Zar je Solomon bio mudar?	94
XV. Sprdanje sa sirotim, starim Džimom	99
XVI. Zmijska košuljica na delu	106
XVII. Grendžerfordovi me primaju	116
XVIII. Zašto je Harni otperjao za svojim šeširom	126
XIX. Vojvoda i dofen ukrcavaju se na splav	138
XX. Šta su njihova veličanstva preduzela u Parkvilu	147
XXI. Nevolja u Arkanzansu	156
XXII. Kako je rulja omanula	166
XXIII. Zao duh kraljeva	172
XXIV. Kralj postaje paroh	178
XXV. Reka suza i prenemaganje bez kraja	185
XXVI. Odnosim kraljev plen	193

XXVII.	Pokojni Piter dolazi do svog zlata	202
XXVIII.	Ne isplati se preko leba pogače	209
XXIX.	Brišem u oluju	219
XXX.	Zlato spasava lopove	229
XXXI.	Ne može se ispovedati laž	233
XXXII.	Imam novo ime	243
XXXIII.	Žalostan kraj njihovih veličanstava	250
XXXIV.	Razgaljujemo Džima	257
XXXV.	Mračni, visokoumni planovi	264
XXXVI.	Pokušavajući da pomognemo Džimu	272
XXXVII.	Stiže veštičji kolač za Džima	278
XXXVIII.	„Ovde je pokopano srce sužnja“	285
XXXIX.	Tom sastavlja nanonimna pisma	292
XL.	Metjež i majstorsko izbavljenje	298
XLI.	„Mora das to bili duovi“	304
XLII.	Zašto nisu obesili Džima	311
	Više nema šta da se piše	320
Milan Miletić:	<i>Tvejnova reka</i>	323